

เทศน์เช้า วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๓

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เราเกิดเป็นมนุษย์นะ มนุษย์สมบัตินี้มีคุณค่ามาก มีคุณค่ามากจริงๆ แต่เรามองเฉพาะสถานะของมนุษย์ เราได้สิ่งใดมาแล้ว อยู่กับมือเรานี้ไม่ค่อยมีค่า ของที่ยังไม่อยู่กับมือเรานี้ เราไขว่คว้ามันของที่มีคุณค่ามากเลย ของที่ยังไม่ถึงมือเรา กับของที่หลุดจากมือเราไป ถ้าของยังไม่หลุดจากมือเรานะ เราพยายามไขว่คว้ามัน ของหลุดจากมือเราไปนะ เราก็เสียค่าแต่ของที่อยู่กับมือนี้ไม่ค่อยมีค่า

“มนุษย์สมบัติ” เราได้เป็นมนุษย์มานี้มีค่ามาก แต่เวลาเป็นมนุษย์นี้ เราคิดในสถานะของเรานี้ เราคิดไปอดีต อนาคต ใจ คิดไปสิ่งที่เป็นอย่างอดีตมาแล้วก็อนาคต จินตนาการไป แต่ปัจจุบันนี้ เราไม่ได้คิด พอเราไม่ได้คิดนะ เราเห็นแต่อนาคตไขว่ใหม่ พຽງนี้ มะรืนนี้ สิ่งที่เราจะประสบความสำเร็จจากอนาคต นี่มันก็ปากกัดตีนถีบกันไปเห็นใหม่

แต่ถ้าทำบุญมีอำนาจวาสนามา เราคิดสิ่งใด เราทำสิ่งใด เราจะสมความปรารถนา หน้าที่การงานไม่ใช่กิเลสละ กิเลสคือตัดหาความทะยานอยาก ที่มันขับไสออกพ้นจากหน้าที่การงานไป เห็นใหม่ เวลาเราเป็นคฤหัสถ์กันนะ เราก็ปากกัดตีนถีบ เวลาเราบวชเป็นพระมานะ พระก็ปากกัดตีนถีบ

พระเห็นใหม่ ปัจจัยเครื่องอาศัย อาศัยแต่ความศรัทธาเชื่อถือของสังคมเขา ศรัทธาเชื่อถือไขว่ใหม่ เขาต้องปรารถนาบุญของเขา ปรารถนาอยู่กับน้ำ ความศรัทธาเชื่อถือ ถ้าพระทำตัวดีเห็นใหม่ สิ่งที่ปัจจัยเครื่องอาศัยก็มั่นคง ถ้าพระทำตัวไม่ดี ปัจจัยเครื่องอาศัยมันก็ไม่มั่นคง

นี่พอไม่มั่นคง มันปัจจัยเครื่องอาศัยไขว่ใหม่ เหมือนกับเราฆราวาส เราต้องทำมาหากิน เราต้องพยายามขวนขวายของเรา สิ่งนี้มันเป็นหน้าที่การงานของเรา แต่ความประสบความสำเร็จนั่นอีกเรื่องหนึ่ง

พระนี่เห็นใหม่ ปัจจัยเครื่องอาศัยมันแค่ดำรงชีวิตเท่านั้นนะ แต่ปากกัดตีนถีบด้วยการนั่งสมาธิภาวนา ปากกัดตีนถีบต้องเอาใจของใจไว้ในอำนาจของตน ถ้าเอาใจของใจไว้ในอำนาจ

ของคนไม่ได้ นี่มันเร้าร้อน ความฟุ้งซ่าน ตัณหาความทะยานอยากในหัวใจมันบีบคั้น พอมันบีบคั้นเห็นใหม่ นี่ปากก็คิดติดไปด้วยกรรมและวินัย

พระมีศีลมีกรรมเป็นสมบัติ ทางฆราวาสเขามีแก้วแหวนเงินทองเป็นสมบัติ สมบัติเห็นใหม่ สมบัติของใคร ใครจะหาสิ่งใดเป็นสมบัติของตัวเอง ฉะนั้น สิ่งที่เราแสวงหากันเห็นใหม่ เราแสวงหากัน ถ้าไม่มีเริ่มต้น ไม่มีที่หัวใจของเราแสวงหา มันจะเอาอะไรแสวงหา

เราไม่มาเกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติ สิ่งที่เป็นทรัพย์สมบัติของเรา นี่เพราะเราเป็นมนุษย์ ถึงเป็นทรัพย์สมบัติของเรา เราจะตายไปนะ ทำพินัยกรรมไว้เป็นมรดกตกทอดกันไปเลย สิ่งนั้นเขารับพินัยกรรมกันได้เห็นใหม่

แต่เวลาเราเป็นพระเป็นเจ้า “ศีลธรรมเป็นสมบัติของเรา” แล้วมรดกตกทอดละ เวลาครูบาอาจารย์ท่านนิพพานไป เราไปเฝ้าศพท่าน เวลาเราไปเฝ้าศพครูบาอาจารย์เห็นใหม่ ถ้าท่านเป็นพระอรหันต์ ท่านเป็นครูบาอาจารย์ของท่านนะ เราไปเฝ้าศพเพื่อระลึกถึงเห็นใหม่

ความระลึกถึง หัวใจที่ระลึกถึงนี้ มันสะท้อนหัวใจของเราละ ความสะท้อนหัวใจของเรา นี่ เข้าถึงใจ ถ้าเข้าถึงใจมันเข้าถึงธรรม เวลาฟังธรรมขึ้นมาเห็นใหม่ เวลาธรรมะ เวลาเป็นสังฆธรรม เวลาพูดสังฆธรรมขึ้นมา มันเข้าถึงใจคำของเราเห็นใหม่ ขนลุกขนพองเลยนะ ขนนี้ลุกเลยนะ นั่นนะมันเข้าถึงใจ

ถ้ามันไม่เข้าถึงใจนะ มันไม่เข้าถึง เวลาครูบาอาจารย์เราเสียชีวิตไป เราไปเฝ้าศพเห็นใหม่ สิ่งนั้นเราไปเพื่อเคารพ เพื่อระลึกถึง พอระลึกถึงมันเข้าถึงหัวใจ แต่คุณสมบัติของท่านละ ธรรมของท่านละ สมบัติของท่านละ ท่านเอามรดกตกทอดสิ่งใดไว้ มรดกตกทอดของท่านเห็นใหม่ นี่เวลาไปเฝ้าศพครูบาอาจารย์ ไปเฝ้าศพนั่นมันเป็นธาตุ แต่สิ่งที่เป็นมรดกตกทอด ข้อวัตรปฏิบัติ ละ สิ่งที่ท่านกระทำมาเห็นใหม่

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุคกับพระกัสสปะ พระกัสสปะนี้เป็นพระอรหันต์ อายุ ๘๐ ปี เท่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถืออัฐคงควัตรเห็นใหม่ “กัสสปะเอ.. เธอก็อายุปานเรา เป็นพระอรหันต์แล้ว ทำไมต้องถืออัฐคงควัตร คือถือกรรมวินัยไง เธอทำไปทำไม เธอเป็นพระอรหันต์แล้วทำไปทำไม”

พระกัศปะพูดกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “ข้าพเจ้าปฏิบัติไว้ เพื่อเป็นคติ เป็นแบบอย่างไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง ได้ถือเป็นคติแบบอย่าง” เห็นไหม ท่านทำให้อนุชนรุ่นหลัง เพื่อศาสนทายาท เพื่อธรรมทายาท เพื่ออนุชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติตาม

ครูบาอาจารย์ที่ท่านเสียชีวิตไป เราไปเคารพ เราชะลิกถึงท่าน แล้วข้อวัตรปฏิบัติละ สิ่งที่มีการกระทำของท่านละ นี่ศีลธรรมของท่านละ นี่ศีลธรรมเป็นสมบัติของท่าน ศีลและธรรมในหัวใจของท่านเป็นสมบัติของท่าน เห็นไหม

นี่เราเกิดเป็นฆราวาสเราเกิดเป็นคน ถ้าเรามีความมุ่งมั่นเราก็ออกบวช ออกบวชออกเป็นนักพรต เพื่ออะไร เพื่อจะเข้าถึงสู่ถึงสังขารม ถ้าถึงสู่สังขารมเห็นไหม มันต้องมีสติปัญญา ถ้ามีสติปัญญา สติปัญญาเกิดจากไหนละ สติปัญญาเราศึกษากัน สติปัญญามันเกิดจากตำรับตำรา ตำรับตำราเป็นชื่อทั้งหมดคนละ เวลาครูบาอาจารย์สอนก็ยังเป็นชื่อ ยังกงนะ เหมือนผู้ที่ประพฤติปฏิบัติขึ้นมาเห็นไหม ครูบาอาจารย์ท่านบอก “ใจดวงหนึ่ง สู่ใจดวงหนึ่ง”

จากใจดวงหนึ่ง สู่ใจดวงหนึ่ง ใจดวงนั้น ได้ตัดแปลง ได้แก้ไข มันมีเหตุมีผล มีสติปัญญา แล้วตัดแปลง คำว่าสติปัญญา สติคือระลึก รู้ ปัญญาคือการ ไตร่ตรองความรู้ลึกของเรา ถ้ามีปัญหาการ ไตร่ตรองความรู้ลึกของเรา มันควบคุมใจของเราได้เห็นไหม ถ้ามันควบคุมใจของเราได้ จากที่ปากกัดตีนถีบ มันเราร้อนของมัน เคนจกรมเหงื่อไหล ไคลย้อย นั่งสมาธิจนหลังขาดหลังแข็ง เพื่อให้จิตมันสงบนะ ให้มีศีลมีธรรม

สมาธิธรรม ปัญญาธรรม มันเป็นศีลเป็นธรรมเกิดขึ้นมาจากหัวใจขึ้นมา เวลามันเกิดขึ้นมาจากหัวใจเห็นไหม มันเป็นปัจจัยตั้ง มันเป็นในตัวของมันเอง มันรับรู้ของตัวเองมันเองเห็นไหม ทางโลกเขาสื่อสารกัน เขาต้องสื่อสารกันด้วยภาษา ด้วยอักษร ด้วยต่างๆ ที่เขาศึกษากันมา

แต่เวลาจิตมันสัมผัส มันจะสื่อสารกับใครละ ใจมันสัมผัสกับธรรม มันสื่อสารอย่างไร สุตมยปัญญาเห็นไหม เราศึกษาขึ้นมา เราศึกษา เราเปิดตำรา เราอ่านตำรา นี่คือการศึกษ อ่านตำรามันอยู่ข้างนอก มันกระทบ

แต่เวลาจิตมันเป็นสมาธิธรรม จิตมันเป็นสมาธิเอง จิตมันเป็นปัญญาขึ้นมาเอง สิ่งที่มาเป็นขึ้นมาเองมันสื่อสารกันอย่างไร มันเป็นปัจจัยตั้ง มันเป็นสันตสิทธินิโกล มันเป็นขึ้นมาอย่างไร

นี่สิ่งนี้ “จากใจดวงหนึ่ง สู่ใจดวงหนึ่ง” ถ้าใจดวงหนึ่งมันได้สัมผัส ใจดวงหนึ่งไม่มีความเข้าใจ ใจดวงหนึ่งไม่รู้ที่มาที่ไป ใจดวงหนึ่งไม่รู้อะไร สติปัญญามันเกิดขึ้นมาอย่างไร แล้วใจดวงนั้นจะเอาอะไรไปบอกเขา มันก็เอาตำราไง ตำราก็คือการสื่อสารของสังคม สุขุมยปัญญา จินตมยปัญญา ภาวนามยปัญญา นีศีลธรรม จริยธรรม

การเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเกิดเป็นมนุษย์มันถึงได้ประพฤติปฏิบัติ เพราะเป็นมนุษย์เราถึงได้เป็นคน พอเป็นคนขึ้นมาเราถึงมีชาติตระกูล พอเรามีชาติตระกูลขึ้นมา ตระกูลของเราจะสืบต่อกันไป แล้วเรามีความกตัญญูกตเวที นี่มันเป็นสมบัติของคนดี

คนดีมีความกตัญญู มีกตเวที ระลึกถึงคุณของคน เป็นสมบัติของคนดีทั้งนั้นนะ ความเป็นคนดี เครื่องหมายของคนดี แล้วคนชั่วละ คนชั่วมันทำลายทั้งหมดนะ การทำลายนั้น ถ้าเป็นทางโลกเขาก็บอกเป็นการทำลายสังคม ทำลายผู้อื่น

แต่ถ้าเป็นธรรมนะ “มันทำลายตัวเอง” ทำลายตัวเองเพราะอะไร “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” การทำลายตัวเอง ก็คือทำลายหัวใจของตัวเองซะใหม่ ทำลายโอกาสของตัวเองซะใหม่ ถ้าเราเป็นคนดี “กลิ่นของศีล...หอมทวนลม” กลิ่นของศีล คนดีเข้าที่ไหน สังคมก็เปิดกว้าง สังคมต้องการคนดี สังคมต้องการหมู่คณะที่ดี

แต่ถ้าเราเป็นคนเลวละ คนเลวสังคมเขาไม่ต้องการอยู่แล้ว พอเราทำไปสังคมเขาคัดค้านเราอยู่แล้ว สังคมเขาต่อต้านเราอยู่แล้ว เห็นไหม มันทำลายเราเพราะเราเข้าสังคมไม่ได้ เราเข้าไปหมู่คณะไม่ได้ สังคมเขาก็ไม่เอา คนไม่ดีที่ไหนเขาก็ไม่เอา แต่เวลาเราทำ เราว่าเราทำแล้วได้ประโยชน์ไง แต่มันเป็นโทษกับเรา เพราะมันทำลายตัวเอง

แต่ถ้าเป็นคนดีเห็นไหม เวลาทำอะไรขึ้นไป “คนนี้เป็นคนโง่ คนนี้เป็นคนที่ทุกคนเอารัดเอาเปรียบได้” เขาเอารัดเอาเปรียบเพราะคนชั่วเขาทำของเขา เขาทำลายเขา เราเป็นคนดี เขาจะเอารัดเอาเปรียบ เขาจะทำอะไรกับเราบ้าง เรารู้ทันไง

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพูดในธรรมนะ “เธออย่าดูถูกความนิ่งอยู่ของพระอริยเจ้านะ” คุณ ครูบาอาจารย์ท่านรู้ตัวของท่าน ท่านรู้สติของท่าน ท่านรู้ความคิดของท่าน ท่านรู้ว่าพูดออกไปเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ เห็นไหม นี่ความนิ่งอยู่ เขาู้ทันทั้งนั้นนะ! แต่เขานิ่งอยู่

ไอ้คนเลวดี ไอ้คนชั่ว มันไม่รู้ มันแสดงออกตลอดเวลา ไอ้คนจริงสิมันเก็บไว้ในใจ เขา
รู้อยู่ เขาก็ทันทคนนะ เห็นใหม่ “อย่าดูถูกความนิ่งอยู่ของพระอริยเจ้านะ” พระอริยเจ้าท่านรู้ท่าน
เห็นของท่าน แต่ไอ้คนเลวมันไม่รู้หรืออก มันเหยียบไปเลยนะ

โธ... ความคิดของคนนะ เรามองหน้ามองตากันนะ เราเข้าใจได้ แต่ความคิดของคนมัน
ลึกซึ่งขนาดไหน ความลึกซึ่งอย่างนี้ ทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการใดละ

แต่ถ้าเป็นทางธรรม เห็นใหม่ “เราเป็นมนุษย์ นี่คืออริยทรัพย์” ทรัพย์สมบัติของการเป็น
มนุษย์ ความเป็นมนุษย์มันก็ประกอบสัมมาอาชีวะทางโลก กตัญญูกตเวที.. คนดี.. เลี้ยงดูเชิดชู
ตระกูล.. ดูแลสังคมเห็นใหม่ มันก็เป็นคนดี

“ความดี” นี่เป็นอามิส คือมันเป็นอนิจจัง เวลามันหมุนเวียนไปมันก็ไปเกิดเป็นเทวดา
เป็นอินทร์ เป็นพรหม เกิดเป็นจักรพรรดิ เกิดเป็นผู้มีอำนาจวาสนาบารมี มันก็เวียนเกิดเวียนตาย
มันเป็นผลของวิญญูะ มันก็วนไป

แต่ถ้าเป็นธรรมละ เราเกิดมาเป็นมนุษย์เหมือนกันเห็นใหม่ เราเสียสละสมบัติสาธารณะ
สิทธิความเป็นมนุษย์ สิทธิที่เราจะได้กันตามสาธารณะ ออกไปเป็นนักพรต นักบวช เพื่อจะรื้อ
คันใจของเรา เห็นใหม่ เราเสียสละมาขั้นหนึ่ง แล้วเรารื้อคันใจของเรา ถ้ามันแก้ไข มันตัดแปลง
ของมัน พอมันแก้ไข มันตัดแปลงของมัน หัวใจมันได้ความสุขสงบมากกว่าโลกเขา

ความสุขสงบของโลกเขานะ สิ่งใดแม้แต่ความสบายใจ ความสะดวกใจ นั่นความสุขของ
เขา แต่ไม่ใช่ความสุขของธรรม เห็นใหม่ พอจิตมันเป็นสมาธิ มันเป็นเอกัคคตารมณ์ มันเป็น
หนึ่งแล้ว จากที่จิตเป็นสอง คือ ความคิดกับเรา สังคมกับเรา ความเป็นอยู่กับเรา เป็นสองมา
ตลอด ครอบครัวยุ่ ยา ตา ยาย ลูก หลาน เหลน ประสบความสำเร็จ มีความสุขเห็นใหม่ เพราะ
มันเป็นสอง

พอเป็นหนึ่ง เห็นใหม่ “จากใจดวงหนึ่ง สู่ใจดวงหนึ่ง” พอเป็นหนึ่งขึ้นมา ความสุข ความ
สงบอันนั้นมันเกิดขึ้นมา เกิดขึ้นมาจากไหนละ! ก็เกิดจากการเป็นมนุษย์ไง เกิดจากมนุษย์ที่มีวุฒิ
ภาวะ ออกเป็นนักพรตนักบวช พอออกเป็นนักพรตนักบวชแล้วก็ปากกัดตีนถีบ เคนจงกรม นั่ง
สมาธิภาวนา จนกว่ามันจะสงบเข้ามา

พอสงบเข้ามาจิตเป็นหนึ่ง จิตมันจะแก้ไขตัวมันเอง ถ้าจิตมันแก้ไขตัวมันเอง ด้วยสติ ด้วยปัญญา จิตมันจะแก้ไขตัวมันเอง มันจะแก้ไขไม่ได้ เหมือนเทียน.. เวลาเราจุดเทียนไว้มันจะเผาไหม้ตัวมันเอง อันนั้นเทียน เพราะแสงสว่างนั้น ความร้อนนั้นมันเผาไหม้ตัวมันเอง

แต่จิตมันไม่เป็นเช่นนั้นหรอก มันเป็นสันตติ มันเกิดตาย ชาติรู้... สสารที่เป็นนามธรรม สสารที่เป็นธาตุ สสารอื่นทำลายได้ สสารจิตทำลายไม่ได้ ชาติรู้ทำลายไม่ได้ ชาติรู้คงที่ แต่มันเกิดอยู่! เกิดอยู่! นี้ แล้วมันเกิดปัญญาเข้ามาชะล้างมัน เข้ามาทำลายสสารเห็นไหม สสารธาตุๆ ชาติที่มีชีวิต

ชาติอื่นมันไม่มีชีวิต มันแปรสภาพของมันไซ้ใหม่ แต่ชาติรู้นี้ เหยียบย่ำทำลายขนาดไหน คุณติ เวลาเขาฉินนิทา เจ็บปวดขนาดไหน มันก็เจ็บอยู่อย่างนั้น ทำไมมันไม่ย่อยสลายสักที ตกนรกอเวจี ตกก็ภพก็ชาติ มันเคยย่อยสลายไหม มันไม่ย่อยสลายเลย ชาติรู้มันเป็นอย่างนี้ ชาติรู้ ชาติจิตนี้

แล้วเวลาเรามีสติปัญญา เวลามันสงบเข้ามา มันก็มีความสุขของมันเข้ามา แล้วมีปัญหา เข้ามาเห็นไหม มันเริ่มชะล้างทำลายสิ่งความสกปรก ทำลายเป็นอนุสัย สิ่งของมันนอนเนื่องมา คุณติ ผลไม้ต้อง.. ผลไม้ปกติ เวลามันคงขึ้นมา มันคงเพื่อถนอมอาหาร แต่หัวใจเกลสมันคงไว้ พญามารมันควบคุมไว้ เราจะทำยังไงให้มันสะอาดบริสุทธิ์ขึ้นมา ให้มีปัญหา

นี่ไง พุทธศาสนา นี่หลักของพุทธศาสนา อริยทรัพย์ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มรรคญาณ อริยสังข์ สัจจะความจริงในพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้ในอริยสังข์ จากอริยสังข์ จิตนี้กลั่นออกมาจากอริยสังข์ พอจิตนี้มันได้กลั่นออกมา ได้ชะล้างออกมา มันกลั่นออกมา จากอริยสังข์ มันไม่ใช่อริยสังข์ อริยสังข์มันก็เป็นอริยสังข์ เห็นไหม สัจจะ สมมุติสัจจะ สิ่งใดนี้จิตนี้ มันกลั่นออกมา ถ้ามันกลั่นออกมาเห็นไหม

เพราะความเป็นมนุษย์ เกิดเป็นมนุษย์นี้ มีอริยทรัพย์ มีคุณค่ามาก แต่เรามีความเจ็บช้ำน้ำใจ เรามีความเศร้าหมองในใจ เรามีต่างๆ นี้ มันเป็นเรื่องเวรเรื่องกรรม พอมีเวรมีกรรม เพราะการที่มันเป็นสถานะนี้มา สิ่งทีกรรมดีส่งมา อันนี้มหาศาลมากแล้ว พอเกิดมาเป็นมนุษย์เห็นไหม ของในกำมือเรา เราอยากได้สิ่งที่ยังไม่มาถึง เราอยากได้สิ่งที่อนาคต แต่ของที่อยู่ในกำมือเรา เราไม่เห็นคุณค่า

ในปัจจุบันนี้ชีวิตเรามีคุณค่า แล้วเรามีสติปัญญาใคร่ครวญกัน รักษากัน งานของโลก งานของโลก คือสัมมาอาชีวะ งานของธรรม เห็นใหม่ นิ่งเฉยๆ รักษาหัวใจ รักษาความสงบของ มัน แล้วมันจะพ้นจากวิภวภูฏะ พ้นจากการเกิดและการตาย พ้นจากการเวียนว่าย มีเวรมีกรรม มีความสัมพันธ์ เวียนว่ายเวียนเกิด ใช้เวรใช้กรรม จะต้องมีการสัมพันธ์กัน ไปอย่างนี้ตลอดไป

แต่ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนถึง เห็นใหม่ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ธรรมขึ้นมา มีสัจจะความจริงในใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อน เป็นความจริง ขึ้นมาจริงๆ ก่อน แล้ววางธรรมและวินัยไว้สอนพวกเรา เราเกิดมาพบพระพุทธศาสนา เหมือน เกิดมาเราพบมรดกเป็นลายแทง แต่เรายังไม่เจอของจริง

แต่ถ้าคนเขาเกิดมาพบพระพุทธศาสนา เจอมรดก เจอลายแทง เจอธรรมและวินัย แต่เขาก็ สนใจแต่ทางโลก เขาไม่สนใจทางธรรม ถ้าคนเรามีการสร้างอำนาจวาสนามา เขาสนใจทางโลก ด้วย เพราะมันเป็นหน้าที่การงาน แต่เขาสนใจทางธรรมด้วย

เราพยายามจะรักษาเรา เราพยายามจะรื้อค้นใจของเรา ไม่เวียนว่ายเวียนเกิดซ้ำๆ ซากๆ เจ็บซ้ำน้ำใจ บาดหมางกันมา มีการผูกพันกันมาอย่างนี้ตลอดไป สิ่งที่มีมันเป็นเวรเป็นกรรมใน หัวใจนี้ มันจะมีอย่างนี้ตลอดไป เราถึงจะต้องให้อภัยทุกๆ อย่าง แล้วรักษาใจของเรา

“อตุตา หิ อตุตโน นาโถ คนเป็นที่พึ่งแห่งตน”

คนเท่านั้นที่จะแก้กิเลสของตน คนเท่านั้นที่จะชำระตนของตนได้ สิ่งที่เกิดและการ ตาย การเวียนตายเวียนเกิดนี้ สายบุญสายกรรม มีเวรมีกรรมต่อกัน มันเป็นอย่างนี้ มันเป็นอย่างนี้ เพราะมีเวรมีกรรม ไม่ใช่ว่ามันเป็นเช่นนี้เอง แล้วไม่มีอะไรเกาะเกี่ยวกับมัน มันเป็นอย่างนี้ เป็น อย่างนี้เพราะมีเวรมีกรรม มันเป็นอย่างนี้เพราะมีกิเลสตัดหาความทะยานอยาก มันเป็นอย่างนี้ เพราะมีสังโยชน์ร้อยรัดมัน

คำว่าสังโยชน์คือยึดติด ทั้งๆ ที่เป็นอย่างนี้มันก็ยึดติด มันก็พอใจ มันก็ยังแสวงหา เห็น ใหม่ มันเป็นอย่างนี้ แต่พอเป็นอย่างนี้แล้ว เอาความเป็นอย่างนี้มาใคร่ครวญมัน แกะมัน ใคร่ครวญมัน ปลดเปลื้องมัน ความเป็นอย่างนี้ มันจะอยู่ข้างนอก ใจของเราจะพ้นความเป็นอย่าง นี้ พ้นเป็นอิสระภาพขึ้นมา เพราะมีการกระทำ เพราะเราเกิดเป็นมนุษย์ เราถึงมีโอกาส เราถึงมี สัจจะ เราถึงทำของเราได้ นี่คือนุญกุศลของเรา เอวัง

